

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТРУКТУРУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Проблема структурування в політичній географії є досить актуальною, як і в цілому, в географії. Політична географія і її розділ – геополітика, страждають від суб'єктивності структурування геопростору, або мають ідеологічні нахари. Класичні концепції Г. Маккіндера, С. Коена, Зб. Бжезинського намагаються створити універсальну геополітичну структуру, спираючись на класичні принципи дуалізму суходолу і моря (таласократії та телурократії), розташування центрів сили, поділу на регіони.

Структурування простору дає можливість виділити об'єкт дослідження, процеси та взаємозв'язки елементів даної структури. Доцільно згадати, що таке геополітичний простір, який можемо розглядати з позиції утворення, що внутрішньо упорядковане, складне, що має багатовимірну, багаторівневу структуру. Складовими геополітичного простору є території, держави, групи держав з одного боку, з іншого – соціально-політичні, соціально-економічні, культурно-історичні (чи етнополітичні) геосистеми, що мають різні рівні, вагу, ранги в залежності від внутрішньої складності, «величини» чи «об'єму».

Фундаментальною проблемою структурування геополітичного простору є пошук закономірностей будови, організації цього простору, розробка методології і методики геополітичних структурних досліджень.

На нашу думку, дослідження геополітичних структур або елементів політико-географічного простору мають проходити за основними параметрами:

1) просторові – вивчення площі, протяжності, геополітичного розташування відносно центрів сили, макророзташування відносно основних центрів світової економіки і т. д.;

2) компонентні дослідження – дослідження, що мають стосуватись вивчення, аналізу та подальшої теоретизації отриманих даних при вивченні різних геосистем: соціально-економічних, соціально-політичних, етнокультурних і т. д.;

3) наявність міжкомпонентних зв'язків – спирається на уявлення про багатовимірність простору (на основі розробок В.О. Дергачова про концепцію Великих багатовимірних просторів), який є багатошаровим, з одночасним існуванням різних за видами геосистем, що взаємно впливають один на одного і знаходяться в певних відношеннях один до одного, що сприяє певному структуруванню геопростору, формує його структуру. Якість, особливості таких зв'язків сприяють виникненню різних за природою геосистем, впливаючи на диференціацію геополітичного простору;

4) дослідження меж, кордонів – є одним з ключових питань не тільки політичної географії, а й географії загалом. Виділення за

певними характеристиками меж сприяє виокремлення специфічних суспільно-політичних чи соціально-політичних, етнополітичних геосистем [2].

Для подальшої структуризації геопростору необхідно вводити таксони, оскільки саме вони стають індикаторами зміни рангу, рівня або масштабу геопростору, сприяють створенню цілісної системи понять. За Е. Б. Алаєвим, «таксони – територіальні одиниці, що мають специфічні кваліфікаційні ознаки», а таксонування – «один з основних методичних прийомів і методологічних підходів в географії, яка намагається оперувати не абстрактними територіями, а такими просторами, які мають чіткі класифікаційні і типологічні принципи» [1].

Вважаємо, що для структурування геопростору визначальними є територія і рівні геопростору, функції (роль), внутрішня (територіальна) структура регіонів. Крім цього, структурування пов'язане з критеріями виділення меж цих регіонів. Структурування геопростору пов'язане з двома підходами – «строногого» та «нестроногого» поділу. Межі регіону, за В. Бунге, мають бути чіткою лінією і не утворювати перехідних або розмитих зон. У той час Г. де Блій та П. Муллер виділяють перехідні зони між світами (великими частинами геопростору), є прихильниками концепції перехідних зон [3].

В геополітичному просторі на макрорегіональному рівні є території, що займають «проміжне» або маргінальне положення щодо сусідніх геополітичних регіонів. Такі простори відрізняються інтенсивними зв'язками між різними культурами, гео економічними полюсами, мають динамічну природу. Позиція автора полягає в тому, що розвиток геополітичного простору відбувається за циклами, що характеризуються гегемонією однієї з країн світу, в першу чергу у військово-політичній та економічній сферах. Кожен геополітичний регіон знаходиться на різних етапах росту або спаду. Зі спадом центру геополітичного регіону (країна) суміжні зони або простори мають тенденції до розширення [5].

Можна сказати, що геополітичний простір складається з геополітичних регіонів та зон, які розташовані між ними. В структурі геополітичного регіону виділяємо центр регіону, країни різного геополітичного статусу та периферійну зону, що включає в себе частково зони між геополітичними регіонами, які ми пропонуємо назвати стиковими. Крім цього, треба брати до уваги цивілізаційні, культурно-історичні, етнополітичні, релігійні межі, що часто накладаються в межах геополітичних регіонів та стикових зон.

Список використаних джерел:

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
2. Андрущенко (Гринько) С.В. Україна в сучасному географічному середовищі: Монографія / С. В. Андрущенко (Гринько). – К.: Логос, 2005. – 286 с.
3. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. Шаблія. – К.: Либідь, 2004. – 760 с.
4. Книш М. М. Методологія макрорегіоналізації / М. М. Книш // Географія і сучасність. Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 21. – 255 с.

5. Ярьоменко С.Г. Геополітичне та гео економічне позиціонування України в стиковій зоні Балто-Чорноморсько-Каспійського простору: дис. геогр. геогр. наук / С. Г. Ярьоменко. – Одеса, 2010. – 237 с.